

ΕΛ.Ε.ΣΥ.Π.

ΤΕΥΧΟΣ 58-59

**ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ
ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ
ΚΑΙ
ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ**

**REVIEW
OF COUNSELLING AND GUIDANCE**

Ειδικό τεύχος:

**ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ
Αθήνα 2-3 Δεκεμβρίου 2000
PROCEEDINGS of the PANHELLENIC CONFERENCE
ON COUNSELLING AND GUIDANCE**

**ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ**

Ειδικό Τεύχος

**ΠΡΑΚΤΙΚΑ
ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ
ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ-ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ**

Με θέμα

**«Διαφορετικότητα και Ισότητα στον 21ο Αιώνα
και ο Ρόλος της Συμβουλευτικής»**

**Αθήνα
Αίθουσα του Ε.Β.Ε.Α.
Σάββατο-Κυριακή 2 & 3 Δεκεμβρίου 2000**

**Οργάνωση:
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ
ΚΑΙ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ**

**Επιστημονική Επιμέλεια και Επιμέλεια Έκδοσης
Ευστ. Δημητρόπουλος, Μιχ. Κασσωτάκης, Χρ. Κοσμίδου-Hardy,
Παν. Σαμοϊλης**

**Συντονιστής
Μιχάλης Κασσωτάκης**

ΜΕΡΟΣ ΕΚΤΟ

ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ ΟΛΟΜΕΛΕΙΑΣ
ΚΑΙ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ
ΣΤΗΝ Ε' ΣΥΝΕΔΡΙΑ

Λαυρέντιος Γ. Δελλασούδας*

**ΣΧΟΛΙΚΟΣ ΚΑΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΣ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ
ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ Η ΣΧΟΛΙΚΟΣ
ΚΑΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΣ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ ΓΕΝΙΚΑ;**

Η σημερινή πρόταση για συνεκπαίδευση όλων των μαθητών, δηλαδή των μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες (ε.ε.α.), και των μαθητών χωρίς ε.ε.α., επαναποθετεί και το θέμα της ενιαίας αντιμετώπισης όλων των εκπαιδευτικών θεμάτων, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνεται και ο σχολικός και επαγγελματικός προσανατολισμός (Σ.Ε.Π.). Έχοντας λοιπόν υπόψη και τις προβλέψεις του νέου νόμου περί Ειδικής Αγωγής για πρόσθετα μέτρα και πρόσθετες υπηρεσίες, μήπως θα πρέπει να οργανωθεί και ένα ειδικευμένο σύστημα και δίκτυο Σ.Ε.Π. για τα Άτομα με Ειδικές Ανάγκες (Α.Μ.Ε.Α.); Σε καταφατική δε περίπτωση κάτω από ποιες προϋποθέσεις θα πρέπει να οργανωθεί ο Σ.Ε.Π. Α.Μ.Ε.Α.; Ή απάντηση ανήκει σ' αυτούς που καθημερινά αντιμετωπίζουν στην πράξη τα προβλήματα των Α.Μ.Ε.Α. Εμείς περιορίζομαστε να επισημάνουμε το ρόλο που πρέπει να παίξει ο Σ.Ε.Π. Α.Μ.Ε.Α. έχοντας ως έργο την αναζήτηση τρόπων, ώστε να ικανοποιεί τις προϋποθέσεις, τις ανάγκες και τις προοπτικές σχολικής και κοινωνικής ένταξης των προσώπων αυτών.

Lavredios G. Dellasoudas*

**SCHOOL AND VOCATIONAL GUIDANCE FOR DISABLED PEOPLE
OR SCHOOL AND VOCATIONAL GUIDANCE IN GENERAL?**

The present motion for the inclusive schooling of all students, namely both the students with special educational needs and those without, reinstates the issue of a unified dealing with the whole of the educational matters, including school and vocational guidance (SVG). So, being aware of the provisions made by the new law concerning special education, in the direction of additional measures and additional services, I wonder whether it would be advisable to organise a specialized system and a SVG network for Disabled people (D.P.). In the case of a positive attitude/answer, under what conditions should be SVG for D.P. be organised? Most suitable to provide an answer are those who daily face the problems of D.P. in practice. We limit ourselves to simply underline the role which the SVG for D.P. is supposed to play, since its task is to search for ways to meet the prerequisites, the needs and the perspectives for the school and social integration of these people.

* Ο Λ.Δ. είναι Αναπληρωτής Καθηγητής Παιδαγωγικής στο Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Επικοινωνία: τηλ. 7277514, fax 9319598, e-mail: ldellas@cc.uoa.gr.

1. Εισαγωγή

Η σημερινή αντίληψη για οποιουδήποτε τύπου και βαθμού συνεκπαίδευση μαθητών χωρίς ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες καθώς και η εφαρμογή της κατάλληλης μεθοδολογίας και πρακτικής για την πραγμάτωση της αποτελούν μια πρώτη απάντηση στο αίτημα για τη λεγόμενη σχολική ένταξη με στόχο και την εν συνεχεία κοινωνική ένταξη. Επομένως αναφερόμενοι στην ένταξη εννοούμε την ενεργό συμμετοχή στην κοινή σχολική ζωή και στη συνέχεια στο καθημερινό γίγνεσθαι. Διότι το κοινωνικό γίγνεσθαι δεν είναι τίποτε άλλο παρόλα η εξελικτική πορεία από μια στατική κατάσταση σε μια προοδευτική μεταβολή ή νέα γένεση των λειτουργιών της κοινωνίας. Δηλαδή, είναι η δυναμική μορφή της κοινωνίας στο πλαίσιο λειτουργίας της οποίας κάθε μέλος της έχει το δικαίωμα και την υποχρέωση να εργάζεται ή να διαδραματίζει ενεργό οικονομικό και κοινωνικό ρόλο υπηρετώντας τους συνανθρώπους του και έτσι να αυτοκαταξιώνεται, εφόσον βέβαια έχει προετοιμαστεί κατάλληλα.

Όπως προβλέπεται και στον κανούνιο νόμο περί Ειδικής Αγωγής στα άτομα που έχουν ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες παρέχεται ειδική εκπαίδευση, η οποία έχει ως αντικείμενο τους στόχους της γενικής εκπαίδευσης και ιδιαίτερα την ανάπτυξη της προσωπικότητας, τη βελτίωση των ικανοτήτων και δεξιοτήτων, την επαγγελματική κατάρτιση, τη συμμετοχή στην παραγωγική διαδικασία, την αλληλοδιαδοχή τους με το κοινωνικό σύνολο και την ισότιμη κοινωνική τους εξέλιξη (νόμος 2817/2000,

άρθρο 1, παράγο. 6). Επίσης προβλέπεται (άρθρο 7) ότι για την επίτευξη των στόχων αυτών λαμβάνονται ορισμένα πρόσθετα μέτρα (ειδικά προγράμματα και μέθοδοι διδασκαλίας, εργονομικές διευθετήσεις κ.ά.) και παρέχονται πρόσθετες υπηρεσίες (διάγνωση ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών, παιδαγωγική και ψυχολογική στήριξη, φυσικοθεραπεία, εργοθεραπεία, αγωγή λόγου κ.ά.).

Όμως τόσο ο εντοπισμός των ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών και η επιδίωξη της συνεκπαίδευσης, όσο και η προετοιμασία για επαγγελματική, οικονομική και κοινωνική ένταξη είναι αντικείμενο και του Σχολικού και Επαγγελματικού Προσανατολισμού (Σ.Ε.Π.). Γεννάται λοιπόν το ερώτημα, εάν, κατά συνέπεια και κατ' αναλογία προς την ειδική εκπαίδευση, τα ειδικά μέσα και τις ειδικές υπηρεσίες, θα πρέπει να μιλάμε και για Σ.Ε.Π. ατόμων με ειδικές ανάγκες (Α.Μ.Ε.Α.) ή μόνο για Σ.Ε.Π. γενικώς, δηλαδή για τακτική και πρακτική που εφαρμόζεται γενικώς και ανεξάρτητα από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ομάδας των προσώπων στα οποία αναφέρεται.

Κυρίες και κύριοι, στη Γαλλία λειτουργεί ένα Ειδικευμένο Κέντρο Ενημέρωσης και Προσανατολισμού (Ε.Κ.Ε.Π.: Centre d' Information et d' Orientation Specialisé-Παρίσι), το οποίο αντιμετωπίζει τα σχετικά αιτήματα προσώπων που παρουσιάζουν κινητικά προβλήματα ή υποφέρουν από ασθένειες που τα καθιστούν Α.Μ.Ε.Α. (σκλήρυνση κατά πλάκας, νεφριτική ανεπάρκεια, καρκίνο κ.ά.). Το Ε.Κ.Ε.Π. αντιμετωπίζει τις ειδικές αυτές περιπτώσεις, ανεξάρτητα από το εάν τα πρόσωπα που το επι-

σκέπτονται δεν θέτουν, καταδχάς, ως πρόβλημα την αναπηρία ή εάν το πρόβλημα αυτό τίθεται ως πρωτεύον, ενώ συγχρόνως λειτουργεί ως Κέντρο Ειδικών Πρόων παρέχοντας πρακτικές πληροφορίες και στήριξη σε πρόσωπα που ασχολούνται με την πληροφόρηση και τον προσανατολισμό των Α.Μ.Ε.Α. Η κ. E. Pichot, διευθύντρια του Ε.Κ.Ε.Π., θέτει σε κάθε ευκαιρία ένα ερώτημα ανάλογο προς το δικό μας, το οποίο έθεσε και σε μας στο πλαίσιο συνεργασίας μας πριν από ένα χρόνο περίπου. Η κ. Pichot, γνωρίζοντας: (i) το πολυσύνθετο και εξειδικευμένο έργο το οποίο έχει να επιτελέσει και επιτελεί το ειδικό αυτό κέντρο, (ii) το πόσο δύσκολο και αγχωτικό μπορεί να είναι το να υποδέχεσαι Α.Μ.Ε.Α., (iii) το ότι δεν σε αφήνουν αδιάφορο οι εκ μέρους τους αντιδράσεις απόρριψης ή τα διάφορα συναισθήματα (ανεπάρκειας ή ενθουσιασμού κ.λπ.) και (iv) άλλης αιτιολογίας δυσκολίες (π.χ. η επίδραση της αναπηρίας στην οικογένεια), διερωτάται και συγχρόνως ερωτά, ενώ παράλληλα θεωρεί προφανή και αυτονόητη την απάντηση στο ερώτημα: εάν με τα δεδομένα αυτά εξαρκούν αφενός μεν 1-2 κέντρα, ειδικευμένα στα προβλήματα που προαναφέραμε, και αφετέρου οι υπάρχοντες ειδικοί σύμβουλοι που ασχολούνται με την αναπηρία στα υπόλοιπα κέντρα ενημέρωσης και προσανατολισμού. Με τον τρόπο αυτό θέτει το ζήτημα της εξειδίκευσης κέντρων ή προσώπων σε θέματα Σ.Ε.Π. Α.Μ.Ε.Α.

Ανάλογα ερωτήματα και η ανάγκη να δώσει απάντηση σ' αυτά καθένας, που θα ασχοληθεί ή ασχολείται με τον Σ.Ε.Π. αλλά και με την εκ-

παίδευση γενικότερα, αποτελούσαν και αποτελούν το κεντρικό σημείο των μαθημάτων μας στους φοιτητές της Φιλοσοφικής Σχολής ήδη από 4ετίας. Από τότε δηλαδή που οι 2 από τις 5 ώρες τους μαθήματος επιλογής Σ.Ε.Π., την ευθύνη του οποίου είχε ο κ. Κασσωτάκης, αφιερώθηκαν μετά από πρότασή του στον Σ.Ε.Π. Α.Μ.Ε.Α., την ευθύνη του οποίου ανέλαβε ο ομιλών. Η προσέγγιση λοιπόν της προβληματικής αυτής, δηλαδή η διερεύνηση του κατά πόσον υφίσταται ανάγκη εξειδίκευσης στον Σ.Ε.Π. Α.Μ.Ε.Α., αποτελεί και το αντικείμενο της σημερινής μας εισήγησης.

Κυρίες και κύριοι, η εισήγησή μας δεν φιλοδοξεί να αποκτήσει οπαδούς της δικής μας θέσης απέναντι στο ερώτημα αυτό, αλλά αποβλέπει στο να οδηγήσει τη σκέψη όλων μας, σε έναν προσωπικό προβληματισμό, σε μια προσωπική αναζήτηση για τον τρόπο με τον οποίο θα μπορούσαμε να συμβάλουμε, κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο, στο ζήτημα της σχολικής και κοινωνικής ένταξης των Α.Μ.Ε.Α.

Έρχομαι λοιπόν αμέσως στην εξέταση των παραμέτρων εκείνων, τις οποίες οφείλουμε να συνεκτιμήσουμε προκειμένου να διαμορφώσουμε άποψη για τον τρόπο συμβολής στην αντιμετώπιση του προβλήματος αυτού.

2. Έννοια και Σκοπός του Σχολικού και Επαγγελματικού Προσανατολισμού των Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες

Η εξέταση των ικανών και κατάλ-

ληλων συνθηκών εφαρμογής του Σ.Ε.Π. A.M.E.A., εφόσον γίνει δεκτή καταρχάς μια τέτοια άποψη, προϋποθέτει γνώση και των προβλημάτων που υφίστανται για την εφαρμογή του. Όμως, ποιν προχωρήσουμε στην εξέταση των προβλημάτων του Σ.Ε.Π. A.M.E.A., ας δούμε πρώτα τα ζητήματα που απασχολούν τον Σ.Ε.Π. γενικά. Η εξέταση των ζητημάτων του Σ.Ε.Π. γενικά, δηλαδή ανεξάρτητα από την κατηγορία απόμων στα οποία εφαρμόζεται, προϋποθέτει, πέραν από το σαφή προσδιορισμό του στόχου που επιδιώκεται μέσω της εφαρμογής του, και πλήρη γνώση των παραμέτρων που τον συναποτελούν. Ορισμένες παραμέτροι, μεταξύ αυτών, είναι η πλήρης και σαφής γνώση και εκτίμηση δεδομένων, όπως:

(i) Τα χαρακτηριστικά του απόμουν ή της ομάδας-κατηγορίας απόμων στα οποία απευθύνεται η ενέργεια.

(ii) Η έγκαιρη ανίχνευση και διάγνωση των δυνατοτήτων και των αδυναμιών, των κλίσεων και αποκλίσεων, των ενδιαφερόντων, ιδιαιτεροτήτων, προσδοκιών κ.λπ. ενός απόμουν.

(iii) Οι ανάγκες και τα δικαιώματα του κάθε απόμουν ή ομάδας-κατηγορίας απόμων.

(iv) Η κοινωνική στάση των άλλων απόμων-κατηγοριών απέναντι στην κατά περίπτωση ομάδα.

(v) Οι δυνατότητες και οι απαιτήσεις της αγοράς εργασίας.

(vi) Οι δυνατότητες της ακολουθούμενης πρακτικής Σ.Ε.Π. και, σύμφωνα με τις προαναφερθείσες παραμέτρους.

(vii) ο «δεσμευμένος στόχος» που θα επιδιωχθεί μέσω του Σ.Ε.Π.

(viii) Η προετοιμασία του προσανατολιζομένου μέσω του εφαρμοζόμενου (του υπάρχοντος) εκπαιδευτικού συτήματος (γενικής, επαγγελματικής και συνεχιζόμενης εκπαίδευσης και κατάρτισης).

(ix) Η υποχρέωση να οδηγηθεί προοδευτικά-εξελικτικά ο προσανατολιζόμενος ή επαναπροσανατολιζόμενος σε κατάσταση ετοιμότητας, ώστε να έχει την κατάλληλη στιγμή τη δυνατότητα «ελεύθερης επιλογής» για τον τρόπο και το βαθμό συμμετοχής του στο κοινωνικό γύγνεσθαι.

(x) Η συνεκτίμηση όλων αυτών και πολλών άλλων παραγόντων στη διαδικασία συμβουλευτικής παρέμβασης υπέρ ενός προσώπου.

Με τη διαχρονική και δυναμική διαδικασία του Σ.Ε.Π. το «δυνάμει» ενεργόγ μέλος του κοινωνικού γίγνεσθαι προετοιμάζεται κατά τρόπο που δεν θα επιδρά αρνητικά στην ψυχοσωματική του υγεία και δεν θα το οδηγεί σε εξάρτηση από τις δυνατότητες του οικογενειακού ή του υποκατάστατου περιβάλλοντος, ώστε να καταστεί, σχετικά ελεύθερα, «ενεργεια» μέλος του κοινωνικού γίγνεσθαι. Η έλλειψη απόλυτης ελευθερίας για τον τρόπο και το βαθμό συμμετοχής στην κοινωνία των ανθρώπων («δεσμευμένος στόχος») οφείλεται από τη μία πλευρά στις δυνατότητες, ιδιαιτερότητες, επιδιώξεις, επιθυμίες και διαθέσεις του κάθε απόμουν και από την άλλη στις δεδομένες κατά περίπτωση ευκαιρίες, οι οποίες δεν καλύφθηκαν από τις απαιτήσεις και διεκδικήσεις των άλλων απόμων και γενικότερα της εκάστοτε «καθεστηκίας τάξης».

Σ' αυτή τη γενική και σε μεγάλο βαθμό συνολική θεώρηση, ανάλυση

και αντιμετώπιση των θεμάτων που απασχολούν τον Σ.Ε.Π. Θα μπορούσε να ενταχθεί και η εξέταση των προβλημάτων Σ.Ε.Π. των διαφόρων ειδικών ομάδων. Όμως, για τους λόγους τους οποίους θα δούμε στη συνέχεια (παράγρ. 3), η εξέταση των προβλημάτων αυτών δεν μπορεί με τις γενικευτικού χαρακτήρα διαδικασίες να καλύπτει και τα Α.Μ.Ε.Α. Οι ιδιαιτερότητές τους επιβάλλουν όχι μόνο την αυτοτελή, αλλά και την πολυεπιστημονική προσέγγιση των προβλημάτων της ομάδας αυτής: προϋποθέτουν και παράλληλες πρόσθετες ενέργειες, πέραν αυτών που ενδείκνυνται για τον υπόλοιπο μαθητικό πληθυσμό ή αυτών που θα πρέπει να αρχίσουν να εφαρμόζονται, προοδευτικά, στο συνολικό μαθητικό πληθυσμό. Στους λόγους αυτούς θα πρέπει να προστεθεί και το γεγονός ότι υπάρχουν ορισμένες κατηγορίες Α.Μ.Ε.Α., για τις οποίες έχει προταθεί να προσανατολιστεί η προσπάθεια επαγγελματικού προσανατολισμού προς την κατεύθυνση της μεγαλύτερης δυνατής αιτονομίας (αιτοεξηπηρέτησης) του αιτού (Δελλασούδας, 1989/1991: 127-131) και όχι της επαγγελματικής ένταξής του (Δελλασούδας, 1994: 206).

Από την άλλη πλευρά, δεν πρέπει να παραθεωρούμε και την περίπτωση κατά την οποία ακόμη και η «εξατομίκευση» της αγωγικής διαδικασίας (Κρουσταλάκης: 281-2) και η κατά εξειδικευμένο τρόπο αντιμετώπιση όλων των προβλημάτων των νέων αιθρώπων, παρόλο διτι υπηρετούν βασική παιδαγωγική απαίτηση, υπάρχει κίνδυνος να μην εκφράζουν αυτή τη φιλοσοφία. Αυτό συμβαίνει εάν η προσπάθεια εφαρμογής των

αρχών αυτών στα Α.Μ.Ε.Α. καταλήγει στην κατηγοροποίηση-διαβάθμιση των προσώπων. Δηλαδή, η εφαρμογή των αρχών αυτών, αν και αποτελεί υιοθέτηση της «επί μέτρω» αγωγής (Claparède, από Δανασσή-Αφεντάκη, 1992: 125-132), υπάρχει μεγάλη πιθανότητα να προέρχεται από τη με πρόθεση ή χωρίς πρόθεση κοινωνική τάση διάκρισης-διαχωρισμού ορισμένων ομάδων με αποτέλεσμα την αποκοπή τους από το συνολικό κοινωνικό κορμό.

Διότι, μέχρι και τα τελευταία χρόνια, η φυσική ή εξ άλλων λόγων αδυναμία του 10% των νέων αιθρώπων για την απόκτηση του μαθησιακού αγαθού -με το ρυθμό, τις μεθόδους και τα μέσα που φαινομενικά μεν αφορούν στο 90% των νέων αιθρώπων, στην πραγματικότητα όμως αντιστοιχούν στις δυνατότητες του μαθητικού πληθυσμού που προσεγγίζει στο μέσο όρο κάθε σχολικής τάξης ή βρίσκεται πάνω από αυτόν- είχε οδηγήσει το εκπαιδευτικό σύστημα στην απόρριψη, στην απομάκρυνση και την περιθωριοποίηση (Corpes, J.-L.: 51-52, βλ. και Martin, J.B., 1982: 103). Έτσι οδηγούμεθα στην ίδρυση και λειτουργία ειδικών σχολείων, τάξεων, ιδρυμάτων κ.ά.ο. με συνέπεια την αποκοπή του 10% των νεών από το συνολικό μαθητικό κορμό. Με τον τρόπο αυτό, όμως, ικανοποιείτο μεν μία βασική επιθυμία των εννέα στις δέκα οικογένειες για την, κατά το δυνατόν, «διακεκριμένη» μεταχείριση των παιδιών τους μέσα στο όλο εκπαιδευτικό σύστημα, αλλά δεν ικανοποιείτο η επιθυμία της μιας οικογένειας για συνεκπαίδευση του παιδιού της με τα παιδιά των άλλων εννέα οικογενειών. Οπό-

τε και η εφαρμογή της «επί μέτρω αγωγής» και της εξατομίκευσης, για την αντιμετώπιση των προβλημάτων σχολικής ένταξης και σχολικού προσανατολισμού Α.Μ.Ε.Α., απαιτούν ιδιαίτερη προσοχή για να μην καταλήγουν σε αντίθετο, προς το επιδιωκόμενο, αποτέλεσμα.

Όλοι αυτοί οι κύριοι περιορίζονται με την προοδευτική επικράτηση των νέων, ορθών, αντιλήψεων για την ανάγκη συνδρομής των κατάλληλων προϋποθέσεων που θα διευκόλυνουν τη σχολική και κοινωνική ένταξη των προσώπων αυτών. Η υιοθέτηση της ανάγκης λήψης ειδικών και πρόσθετων μέτρων έχει αφήσει να διαφαίνεται μια αλλαγή «κλίματος», η οποία ξεκινάει από το αίτημα της συνεκπαίδευσης (Ψήφισμα του Συμβουλίου και των υπουργών Παιδείας C162/3.7.90/2). Όμως δεν έχουμε φθάσει ακόμη σε σημείο τέτοιο, ώστε να γίνεται λόγος για ενταία θεώρηση δύλων των εκπαιδευτικών προβλημάτων, τόσο σε ότι αφορά στο υποκείμενο της μάθησης, δηλαδή το μαθητικό πληθυσμό, όσο και από πλευράς χρονικού ορίζοντα (διαχρονίας), προκειμένου να καλύπτεται και η σχολική και κοινωνική ένταξη των Α.Μ.Ε.Α. και ιδιαίτερα το ζωτικής σημασίας θέμα του Σ.Ε.Π. των προσώπων αυτών, όπως τονίζεται και στον «Ευρωπαϊκό Οδηγό Ορθής Πρακτικής» (HELIOS II. E.E., 1996: 92-122): «Η κατάλληλη προετοιμασία για την απασχόληση υπό μορφήν επαγγελματικού προσανατολισμού και κατάρτισης είναι ζωτική για την απασχόληση των Α.Μ.Ε.Α. Η προετοιμασία για την εργασία περιλαμβάνει: επαγγελματική αξιολόγηση, επαγγελματικό

προσανατολισμό, επαγγελματική κατάρτιση... Τα Α.Μ.Ε.Α. πρέπει να έχουν τα ίδια δικαιώματα πρόσβασης στην κατάρτιση, την απασχόληση, την προετοιμασία γι' αυτή, όπως και κάθε άλλος... ενώ στα Α.Μ.Ε.Α. πρέπει να παρέχονται εναλλακτικές δυνατότητες απασχόλησης».

Οι ενέργειες αυτές δεν αποτελούν απλά θεωρητικές προτάσεις, αλλά σημαίνουν και οικονομικά, είτε συνολικά (π.χ. ανταλλαγές εμπειριών) είτε μερικά (π.χ. επαγγελματική κατάρτιση, επιμόρφωση εκπαιδευτικών ι.ά.). Παρ' όλα αυτά η εκπαιδευτική πράξη εξακολουθεί, όχι αναιτιολόγητα, να αντιμετωπίζει το θέμα της σχολικής ένταξης με επιφυλάξεις. Διότι, όπως είπαμε, δεν πληρούνται ακόμη οι προϋποθέσεις που απαιτούνται, ώστε οποιαδήποτε συνολική θεώρηση να μην ασχολείται μόνο με το 90% του μαθητικού πληθυσμού, αλλά να αφορά στο 100% των νέων ανθρώπων. Όμως και όταν αυτό επιτευχθεί, ακόμη και τότε θα υφίστανται πρόσθετα ή ειδικά προβλήματα για τα οποία θα γίνει λόγος ευθύς αμέσως (παράγρ. 3-5) και για τα οποία είναι αναγκαία, εναλλακτικά ή συνδυαστικά, η προηγούμενη ή παράλληλη και η εξειδικευμένη αντιμετώπισή τους.

Κατά συνέπεια, η αντιμετώπιση των προβλημάτων αυτών εμφανίζεται να είναι de facto διαχωρισμένη από τον τρόπο αντιμετώπισης των αντίστοιχων προβλημάτων του υπόλοιπου πληθυσμού, του πληθυσμού... «χωρίς ειδικές ανάγκες», οπότε δεν απουσιάζουν και οι αντικειμενικοί λόγοι για αυτοτελή εξέτασή τους (Παπαϊωάννου, 1990: 42-43 και Σιδηροπούλου-Δημακάκου, 1999: 271-

2). Πέραν όλων αυτών των λόγων, η αυτοτελής εξέταση και αντιμετώπιση των προβλημάτων μιας ομάδας ή υποομάδας, οποιασδήποτε ειδικής ομάδας ή υποομάδας, και όχι η κατά γενικευτικό τρόπο διερεύνηση και αντιμετώπιση τους, διευκολύνει στο να ληφθούν και να εφαρμοστούν τα κατάλληλα μέτρα για τα πρόσωπα κάθε ειδικής ομάδας.

3. Προβλήματα του Σ.Ε.Π. Α.Μ.Ε.Α.

Όπως είδαμε (παράγρ. 2) η σύγχρονη πρόταση-απαίτηση για σχολική και κοινωνική ένταξη των Α.Μ.Ε.Α. θα μπορούσε να μην αποτελεί ιδιαίτερο (μη γενικό) ζήτημα αν δεν συνέτρεχαν ορισμένοι λόγοι, οι οποίοι συνιστούν βασικές παραμέτρους της και οι οποίες οφείλονται σε υποκειμενικά και αντικειμενικά αίτια. Θα μπορούσαμε να κατατάξουμε σε 6 κατηγορίες τα ζητήματα που καλούνται να επιλύσουν τόσο οι εμπλεκόμενοι στη διαδικασία αυτή, όσο και τα ίδια τα Α.Μ.Ε.Α. Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν αυτά που συνδέονται με τις ιδιαιτερότητές τους και τη στάση τους. Στη δεύτερη αυτά που αφορούν στις δυνατότητες ενεργού συμμετοχής των ιδίων και του περιβάλλοντός τους στη λήψη αποφάσεων και στη διαδικασία εφαρμογής της λειτουργικής αποκατάστασης και της ένταξης. Στην τρίτη, η στάση και η δράση των τρίτων και της κοινωνίας γενικότερα (επίσημου κράτους, εκπαιδευτικού συστήματος, αρμόδιων παραγόντων, κατάλληλων προσώπων, απλών πολιτών). Στην τέταρτη, η έλλειψη της κατάλληλης προετοιμασίας των ειδικών

και της απαραίτητης υποδομής. Στην πέμπτη, η ανάγκη διεπιστημονικής και πολυεπιστημονικής αντιμετώπισης της όλης διαχρονικής διαδικασίας και στην έκτη, αυτά που απασχολούν όλους ανεξαιρέτως τους ανθρώπους, δηλαδή Α.Μ.Ε.Α. και άτομα χωρίς ειδικές ανάγκες, ιδιαίτερα δύμας τα Α.Μ.Ε.Α.

Θα περιγράψω ορισμένα από τα προβλήματα αυτά επιγραμματικά, όχι διύτι ο χρόνος που έχω στη διάθεσή μου δεν είναι επαρκής, αλλά διύτι θεωρώ ότι αυτά είναι μέχρις ενός βαθμού γνωστά σε σας και άλλωστε δεν είναι αυτό το αντικείμενο της εισήγησής μου (εκτενής περιγραφή των προβλημάτων αυτών περιλαμβάνεται στο υπό έκδοση συλλογικό έργο με τον τίτλο: «Σχολικός και Επαγγελματικός Προσανατολισμός: Θεωρία και πράξη», (επιμέλεια Μ. Κασσωτάκη) Αθήνα 2001, εκδ. Gutenberg, Κεφ. 18ο: «Σχολικός και Επαγγελματικός προσανατολισμός ατόμων με ειδικές ανάγκες. Προϋποθέσεις, προβλήματα»).

3.1 Το πρώτο πρόβλημα δημιουργείται από την κοινωνική στάση και δράση απέναντι στις ανάγκες, τα δικαιώματα και τις προσδοκίες των Α.Μ.Ε.Α. και αφορά: (i) Στη βραδεία «ωρίμαση» της κοινωνίας, ως προς το ζήτημα της σχολικής επαγγελματικής και κοινωνικής ένταξης των Α.Μ.Ε.Α., στην ιρίση του κοινωνικού κράτους (Κρεμαλής, 1990: 19-21) και στην ανάγκη για αλλαγή στάσης και στερεότυπων αντιλήψεων σύμφωνα και με τις σχετικές κατευθυντήριες γραμμές, τους πρότυπους κανόνες κ.τ.δ. για ισότητα ευκαιριών και σχολική και κοινωνική ένταξη (Ευρωπαϊκή Επιρροπή, HELIOS II,

1996: 126-133). (ii) Στην ανάγκη λήψης μέτρων για την πρόληψη ή μη επιδείνωση της αναπτηρίας και των επιπτώσεών της καθώς και στην ανάγκη ύπαρξης πολιτικής και πρακτικής για την επαγγελματική εκπαίδευση/κατάρτιση και την απασχόληση (Αποφ. Υπ. Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων: 33485/17.6.98, 33616/23.7.98, 33698/7.8.98, 33700/9.7.99, 33861/19.8.99, 33771/24.8.99).

3.2. Το δεύτερο πρόβλημα αφορά στις ιδιαιτερότητες των προσώπων αυτών, στις οποίες περιλαμβάνονται: (i) η λειτουργική αποκατάσταση, η ευρύτητα της οποίας προκύπτει και από τη θεματική του τρίτου κοινοτικού προγράμματος υπέρ των A.M.E.A. (HELIOS II-τομέας 2: «Η Λειτουργική αναπροσαρμογή»), (ii) η αυτονομία, κινητικότητα, μετακίνηση, πρόσβαση, εργονομία και (iii) οι δυνατότητες εκπαιδευτικής και επαγγελματικής ένταξης (για το θέμα αυτό γίνεται αναλυτικότερη περιγραφή στη συνέχεια, παράγρ. 4).

3.3 Το τρίτο πρόβλημα αφορά στη σάση των ιδίων των A.M.E.A., η οποία εξαρτάται και από την καλλιέργεια της αυτοεκτίμησης και αυτογνωσίας (Κρουσταλλάκης: 283-8).

3.4 Το τέταρτο πρόβλημα αφορά στην έλλειψη επαρκούς στήριξης και ενημέρωσης της οικογένειας για ενεργό συμμετοχή στη δύμηση της αυτοεκτίμησης και στη λήψη αποφάσεων (Δελλασούδας, 1991: 353-4). Η έλλειψη αυτή αποτελεί έναν πρόσθετο λόγο για την εφαρμογή της συμβουλευτικής γονέων, την οποία θα επιζητούσε, όπως πιστεύω, και ο πρόεδρος της Πανελλήνιας Ομοσπονδίας Συλλόγων Γονεών και Κη-

δεμόνων και στην οποία αναφέρθηκε χθες ο κ. Κρουσταλάκης (βλ. και Κρουσταλάκης, 1999).

3.5 Επίσης, πέμπτον, δημιουργούνται προβλήματα τόσο από την ανάγκη διεπιστημονικής και πολυεπιστημονικής συμβολής στη διαδικασία Σ.Ε.Π. A.M.E.A. όσο και από την έλλειψη ειδικής υποδομής και εξειδικευμένου προσωπικού.

3.6. Τέλος, έκτον, δεν πρέπει να αγνοούμε και τα προβλήματα του γενικού πληθυσμού, τα οποία καθίστανται περισσότερο σοβαρά στις περιπτώσεις των A.M.E.A.

4. Δυνατότητες Εκπαιδευτικής και Επαγγελματικής Ένταξης

Όπως αναφέρθηκε (παράγρ. 3) ένα από τα βασικότερα προβλήματα του Σ.Ε.Π. A.M.E.A. είναι η συνεκτίμηση και αντιμετώπιση των παραμέτρων που αφορούν στη σχολική και επαγγελματική ένταξη των A.M.E.A., η οποία λόγω των ιδιαιτεροτήτων τους προϋποθέτει:

(i) Γνώση –εκ μέρους του ειδικού συμβούλου και της διεπιστημονικής ομάδας– της δομής, της υποδομής και του τρόπου οργάνωσης και λειτουργίας του εκπαιδευτικού συστήματος, καθώς και των εκάστοτε δυνατοτήτων του.

(ii) Ειδικές γνώσεις πρακτικού κύριως χαρακτήρα, οι οποίες κατά κανόνα λείπουν και ούτε είναι δυνατόν να υποκατασταθούν από την προσωπική εμπειρία του κάθε προσώπου, αφού αφορούν σ' ένα σύστημα που είναι άγνωστο σε δύο σους δεν υπηρετούν σε μονάδες ειδικής εκπαίδευσης ή κατάρτισης.

(iii) Συμμετοχή των ιδίων των Α.Μ.Ε.Α. και του περιβάλλοντός τους (γονέων κ.ά.) στη διαδικασία ένταξης.

(iv) Διαρκή (διαχρονική) παρακολούθηση και στήριξη της προσπάθειας του Α.Μ.Ε.Α.

(v) Ενημέρωση και στήριξη των προσπαθειών του εκπαιδευτικού προσωπικού και του οικογενειακού περιβάλλοντος περιβάλλοντος του Α.Μ.Ε.Α.

(vi) Δυνατότητα αποδοχής των Α.Μ.Ε.Α. εκ μέρους της εκπαιδευτικής κοινότητας (μαθητών και εκπαιδευτικών).

(vii) Προετοιμασία Α.Μ.Ε.Α., εκπαιδευτικών, οικογένειας και άλλων ειδικών για τη διαδικασία μετάβασης από τα ειδικά σε γενικά εκπαιδευτικά ιδρύματα. Η συνεργασία και οι ανταλλαγές εμπειριών και οδηγιών, μεταξύ των μελών του επιστημονικού προσωπικού του ιδίου ή διαφορετικού επιστημονικού κλάδου, είναι απαραίτητες.

(viii) Ύπαρξη πολιτικής και πρακτικής για την επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση, την οποία θα εκφράσει η αναβάθμιση της ειδικής επαγγελματικής κατάρτισης με την απαραίτητη νομοθετική όρθιμηση και την εν συνεχεία εφαρμογή της (Δελλασούδας, 1992: 211-225).

(ix) Έρευνα της αγοράς εργασίας και ένταξη σ' αυτή με συνεργασία συμβούλων, προσανατολιζομένων και εργοδότη (Δελλασούδας, 1992: 221-4).

(x) Διεύρυνση της ενίσχυσης του εργοδότη που απασχολεί Α.Μ.Ε.Α. (προγράμματα ετεροαπασχόλησης ΟΑΕΔ, Αποφ. Υπ. Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων: βλ. σχετ.

παράγρ. 3 και απόφ. Υ.Ε.-ΟΑΕΔ 33605/15.6.99 καθώς και εγγρ. B117241/99), αλλά και περιορισμοί στους «βραχυπρόθεσμους» στόχους των εργοδοτών (Δελλασούδας, 1994: 218-221).

(xi) Διεύρυνση της ενίσχυσης της ατομικής και της εταιρικής απασχόλησης.

(xii) Ύπαρξη ειδικευμένων κέντρων Σ.Ε.Π. Α.Μ.Ε.Α. που θα δίνουν λύσεις στα προβλήματα και απαντήσεις στα ερωτήματα των Α.Μ.Ε.Α. για το είδος-τύπο της εκπαίδευσής τους και για το μέλλον τους (πρβλ. δίκτυο παροχής Συνοδευτικών Υποστηρικτιών Υπηρεσιών του ΟΑΕΔ: Εγκ. ΟΑΕΔ B114135/7-7-99).

5. Αναγκαιότητα και Προϋποθέσεις του Σ.Ε.Π. Α.Μ.Ε.Α.

Οι αρχές λειτουργίας της αγοράς εργασίας σε συνδυασμό με τον περιορισμό του κοινωνικού κράτους (βλ. παράγρ. 3) υποχρεώνουν πλέον και τα Α.Μ.Ε.Α. σε μια ανταγωνιστική προσπάθεια, ακόμη και μεταξύ ομόλογων κατηγοριών. Η ανταγωνιστική ικανότητα προκύπτει μέσα από ένα διαρκή αγώνα απόκτησης και ανανέωσης της γνώσης και των προσόντων, είτε για την εξεύρεση μιας θέσης είτε για τη διατήρηση της θέσης αυτής είτε για την αναζήτηση μιας νέας για οποιοδήποτε λόγο. Με τα δεδομένα αυτά η προσπάθεια των Α.Μ.Ε.Α. έχει να αντιμετωπίσει, δπως είδαμε (παράγρ. 3), ιδιαίτερα προβλήματα, οπότε η αρχή της ισότητας ευκαιριών επιβάλλει «άνιση»-αναλογική-ειδική στήριξη, δηλαδή

αντιστρόφως ανάλογη σχέση μεταξύ δύο βασικών μεταβλητών: του προσφερόμενου μορφωτικού αγαθού και των ατομικών χαρακτηριστικών (Δελλασούδας, 1999: 9-10). Η προετοιμασία του Α.Μ.Ε.Α. στο πλαίσιο της σχολικής ένταξης προϋποθέτει όχι απλώς ενισχυτική διδασκαλία, αλλά ειδική διδακτική διαδικασία.

Ο γενικός Σ.Ε.Π., ανεξάρτητα από την ανάγκη βελτίωσής του ως θεσμού, δεν μπορεί να αντιμετωπίζει τα προβλήματα του Σ.Ε.Π. Α.Μ.Ε.Α. ούτε θα μπορεί να τα αντιμετωπίσει στο μέλλον, ακόμη και όταν θα αποκτήσει συστηματικότερο και πρακτικότερο χαρακτήρα, εάν, εκτός των άλλων, οι εκπαιδευτικές δομές, γενικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης (αρχικής και συνεχίζομενης), επαγγελματικής κατάρτισης και επανακατάρτισης, συνεχίσουν να διατηρούν τη σημερινή τους μορφή, η οποία δεν ευνοεί την κατάλληλη προετοιμασία των Α.Μ.Ε.Α. στο πλαίσιο της συνεχεπαίδευσης. Από την άλλη πλευρά, η συμβουλευτική γενικότερα και ο Σ.Ε.Π. Α.Μ.Ε.Α. ειδικότερα, οσοδήποτε ορθή μεθοδολογία και αν ακολουθούν, είναι υποχρεωμένοι να ενημερώνουν το Α.Μ.Ε.Α. περιγράφοντας έναν κόσμο, ένα περιβάλλον απορριπτικό και στην καλύτερη περίπτωση μη προετοιμασμένο να υποδεχτεί τα Α.Μ.Ε.Α. Παράλληλα το προετοιμάζουν όχι μόνο για τον κόσμο αυτό, αλλά και για την αντιμετώπιση των δικών του ιδιαιτεροτήτων (βλ. παράγρ. 3). Κατά συνέπεια, τα πρόσωπα που θα ασχολούνται με το έργο αυτό χρειάζονται ιδιαίτερες γνώσεις και προετοιμασία, διότι ο Σ.Ε.Π. Α.Μ.Ε.Α. είναι υποχρεωμένος να γνωρίζει, πριν από κάθε ενέργεια,

πότε διασφαλίζονται οι ειδικοί όροι και οι προϋποθέσεις σχολικής και επαγγελματικής ένταξης. Σε διάφορά στη σχολική ένταξη, οι προϋποθέσεις αφορούν στην προετοιμασία ή αποκατάσταση ή στη διερεύνηση των δυνατοτήτων του συστήματος να «δεχτεί» τις ειδικές κατηγορίες μαθητών. Ως προς δε την επαγγελματική ένταξη, πέραν της αντίστοιχης γνώσης για την επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση, θα πρέπει να γνωρίζει τη στάση της αγοράς εργασίας απέναντι στη σκοπιμότητα, τη χοησιμότητα και την αποτελεσματικότητα της επαγγελματικής ένταξης των Α.Μ.Ε.Α. και την απαιτούμενη υποστηρικτική διαδικασία μετά την τοποθέτηση σε θεσμούς εργασίας (Απόφαση ΥΕ-ΟΑΕΔ, 33605/1999, έγγρ. B117241/99, σ. 23-25). Διότι οι ειδικές ομάδες δεν αντέχουν σε πολλαπλές δοκιμές και πειραματισμούς επί του πεδίου, όταν οι επαναλαμβανόμενες δοκιμές αφορούν στο ίδιο πρόσωπο.

Είναι αναγκαίο λοιπόν ο Σ.Ε.Π. Α.Μ.Ε.Α. να αντιμετωπίσει όχι μόνο τα γενικά για όλους τους νέους προβλήματα, αλλά και αυτά που αφορούν μόνο στα Α.Μ.Ε.Α., τα οποία δύνανται να επιτημονική θεώρηση και εξέταση και πολυεπιστημονική προσέγγιση και παρέμβαση (βλ. και παραγρ. 2 και 3).

6. Συμπέρασμα-Πρόταση

Συμπερασματικά, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι: α) Το πρόβλημα του Σ.Ε.Π. Α.Μ.Ε.Α. είναι, θέμα που συνδέεται άμεσα με την

(iii) Συμμετοχή των ιδίων των Α.Μ.Ε.Α. και του περιβάλλοντός τους (γονέων κ.ά.) στη διαδικασία ένταξης.

(iv) Διαρκή (διαχρονική) παρακολούθηση και στήριξη της προσπάθειας του Α.Μ.Ε.Α.

(v) Ενημέρωση και στήριξη των προσπαθειών του εκπαιδευτικού προσωπικού και του οικογενειακού περιβάλλοντος περιβάλλοντος του Α.Μ.Ε.Α.

(vi) Δυνατότητα αποδοχής των Α.Μ.Ε.Α. εκ μέρους της εκπαιδευτικής κοινότητας (μαθητών και εκπαιδευτικών).

(vii) Προετοιμασία Α.Μ.Ε.Α., εκπαιδευτικών, οικογένειας και άλλων ειδικών για τη διαδικασία μετάβασης από τα ειδικά σε γενικά εκπαιδευτικά ιδρύματα. Η συνεργασία και οι ανταλλαγές εμπειριών και οδηγιών, μεταξύ των μελών του επιστημονικού προσωπικού του ιδίου ή διαφορετικού επιστημονικού κλάδου, είναι απαραίτητες.

(viii) Ύπαρξη πολιτικής και πρακτικής για την επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση, την οποία θα εκφράσει η αναβάθμιση της ειδικής επαγγελματικής κατάρτισης με την απαραίτητη νομοθετική ρύθμιση και την εν συνεχείᾳ εφαρμογή της (Δελλασούδας, 1992: 211-225).

(ix) Έρευνα της αγοράς εργασίας και ένταξη σ' αυτή με συνεργασία συμβούλων, προσανατολιζομένων και εργοδότη (Δελλασούδας, 1992: 221-4).

(x) Διεύρυνση της ενίσχυσης του εργοδότη που απασχολεί Α.Μ.Ε.Α. (προγράμματα ετεροαπασχόλησης ΟΑΕΔ, Αποφ. Υπ. Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων: βλ. σχετ.

παράγρ. 3 και απόφ. Υ.Ε.-ΟΑΕΔ 33605/15.6.99 καθώς και εγγρ. Β117241/99), αλλά και περιορισμοί στους «βραχυπρόθεσμους» στόχους των εργοδοτών (Δελλασούδας, 1994: 218-221).

(xi) Διεύρυνση της ενίσχυσης της ατομικής και της εταιρικής απασχόλησης.

(xii) Ύπαρξη ειδικευμένων κέντρων Σ.Ε.Π. Α.Μ.Ε.Α. που θα δίνουν λύσεις στα προβλήματα και απαντήσεις στα ερωτήματα των Α.Μ.Ε.Α. για το είδος-τύπο της εκπαίδευσής τους και για το μέλλον τους (πρβλ. δίκτυο παροχής Συνοδευτικών Υποστηρικτιών Υπηρεσιών του ΟΑΕΔ: Εγκ. ΟΑΕΔ Β114135/7-7-99).

5. Αναγκαιότητα και Προϋποθέσεις του Σ.Ε.Π. Α.Μ.Ε.Α.

Οι αρχές λειτουργίας της αγοράς εργασίας σε συνδυασμό με τον περιορισμό του κοινωνικού κράτους (βλ. παράγρ. 3) υποχρεώνουν πλέον και τα Α.Μ.Ε.Α. σε μια ανταγωνιστική προσπάθεια, ακόμη και μεταξύ ομόλογων κατηγοριών. Η ανταγωνιστική ικανότητα προκύπτει μέσα από ένα διαρκή αγώνα απόκτησης και ανανέωσης της γνώσης και των προσόντων, είτε για την εξεύρεση μιας θέσης είτε για τη διατήρηση της θέσης αυτής είτε για την αναζήτηση μιας νέας για οποιοδήποτε λόγο. Με τα δεδομένα αυτά η προσπάθεια των Α.Μ.Ε.Α. έχει να αντιμετωπίσει, σπώς είδαμε (παράγρ. 3), ιδιαίτερα προβλήματα, οπότε η αρχή της ισότητας ευκαιριών επιβάλλει «άνιση»-αναλογική-ειδική στήριξη, δηλαδή

αντιστρόφως ανάλογη σχέση μεταξύ δύο βασικών μεταβλητών: του προσφερόμενου μορφωτικού αγαθού και των ατομικών χαρακτηριστικών (Δελλασούδας, 1999: 9-10). Η προετοιμασία του Α.Μ.Ε.Α. στο πλαίσιο της σχολικής ένταξης προϋποθέτει όχι απλώς ενισχυτική διδασκαλία, αλλά ειδική διδακτική διαδικασία.

Ο γενικός Σ.Ε.Π., ανεξάρτητα από την ανάγκη βελτίωσής του ως θεσμού, δεν μπορεί να αντιμετωπίζει τα προβλήματα του Σ.Ε.Π. Α.Μ.Ε.Α. ούτε θα μπορεί να τα αντιμετωπίσει στο μέλλον, ακόμη και όταν θα αποκτήσει συστηματικότερο και πρακτικότερο χαρακτήρα, εάν, εκτός των άλλων, οι εκπαιδευτικές δομές, γενικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης (αρχικής και συνεχιζόμενης), επαγγελματικής κατάρτισης και επανακατάρτισης, συνεχίσουν να διατηρούν τη σημερινή τους μορφή, η οποία δεν ευνοεί την κατάλληλη προετοιμασία των Α.Μ.Ε.Α. στο πλαίσιο της συνεκπαίδευσης. Από την άλλη πλευρά, η συμβουλευτική γενικότερα και ο Σ.Ε.Π. Α.Μ.Ε.Α. ειδικότερα, οσοδήποτε ορθή μεθοδολογία και αν ακολουθούν, είναι υποχρεωμένοι να ενημερώνουν το Α.Μ.Ε.Α. περιγράφοντας έναν κόσμο, ένα περιβάλλον απορριπτικό και στην καλύτερη περίπτωση μη προετοιμασμένο να υποδεχτεί τα Α.Μ.Ε.Α. Παράλληλα το προετοιμάζουν όχι μόνο για τον κόσμο αυτό, αλλά και για την αντιμετώπιση των δικών του ιδιαιτεροτήτων (βλ. παράγρ. 3). Κατά συνέπεια, τα πρόσωπα που θα ασχολούνται με το έργο αυτό χρειάζονται ιδιαίτερες γνώσεις και προετοιμασία, διότι ο Σ.Ε.Π. Α.Μ.Ε.Α. είναι υποχρεωμένος να γνωρίζει, πριν από κάθε ενέργεια,

πότε διασφαλίζονται οι ειδικοί όροι και οι προϋποθέσεις σχολικής και επαγγελματικής ένταξης. Σε διάφορά στη σχολική ένταξη, οι προϋποθέσεις αφορούν στην προετοιμασία ή αποκατάσταση ή στη διερεύνηση των δυνατοτήτων του συστήματος να «δεχτεί» τις ειδικές κατηγορίες μαθητών. Ως προς δε την επαγγελματική ένταξη, πέραν της αντίστοιχης γνώσης για την επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση, θα πρέπει να γνωρίζει τη στάση της αγοράς εργασίας απέναντι στη σκοπιμότητα, τη χρησιμότητα και την αποτελεσματικότητα της επαγγελματικής ένταξης των Α.Μ.Ε.Α. και την απαιτούμενη υποστηρικτική διαδικασία μετά την τοποθέτηση σε θέσεις εργασίας (Απόφαση ΥΕ-ΟΑΕΔ, 33605/1999, έγγρ. B117241/99, σ. 23-25). Διότι οι ειδικές ομάδες δεν αντέχουν σε πολλαπλές δοκιμές και πειραματισμούς επί του πεδίου, όταν οι επαναλαμβανόμενες δοκιμές αφορούν στο ίδιο πρόσωπο.

Είναι αναγκαίο λοιπόν ο Σ.Ε.Π. Α.Μ.Ε.Α. να αντιμετωπίσει όχι μόνο τα γενικά για όλους τους νέους προβλήματα, αλλά και αυτά που αφορούν μόνο στα Α.Μ.Ε.Α., τα οποία όμως απαιτούν ειδικές γνώσεις, διεπιπτημονική θεώρηση και εξέταση και πολυεπιπτημονική προσέγγιση και παρέμβαση (βλ. και παραγρ. 2 και 3).

6. Συμπέρασμα-Πρόταση

Συμπερασματικά, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι: α) Το πρόβλημα του Σ.Ε.Π. Α.Μ.Ε.Α. είναι, θέμα που συνδέεται άμεσα με την

εκπαίδευση σόλων των παραγόντων της αγωγής, οπότε και των ειδικών του Σ.Ε.Π. τόσο για θέματα κοινωνικής στάσης, όσο και για θέματα δικαιωμάτων, δυνατοτήτων και μορφών απασχόλησης των Α.Μ.Ε.Α. β) Πυξίδα και γνώμονας της εκπαίδευσης αυτής θα πρέπει να είναι η αντίληψη ότι εξατομίκευση δεν θα πρέπει να σημαίνει διάκριση και, αντίστροφα, γενικευτικός χαρακτήρας σημαίνει συνδρομή των απαραίτητων ειδικών προϋποθέσεων, ώστε να υπάρχει δυνατότητα σχολικής και κοινωνικής ένταξης των Α.Μ.Ε.Α. γ)

Η σχολική και κοινωνική ένταξη δεν καταργεί, παραθεωρώντας τα, τα πρόσθετα ή ειδικά προβλήματα που απαιτούν προηγούμενη ή παράλληλη ή ειδική αντιμετώπιση, οπότε είναι απαραίτητη, για αντικειμενικούς λόγους, και η αυτοτελής, διεπιστημονική και πολυεπιστημονική εξέτασή τους στο πλαίσιο πάντοτε της συνεκπαίδευσης. Και κλείνοντας διερωτώματα: Μήπως πρέπει να σκεφτούμε ότι ενώ ο γενικός Σ.Ε.Π. δεν καλύπτει και τα Α.Μ.Ε.Α., ο Σ.Ε.Π. Α.Μ.Ε.Α. καλύπτει όλους ανεξαιρέτως τους μαθητές;

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Αποφάσεις Υπ. Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων: 33485/17.6.98, 33616/23.7.98, 33700/9.7.99, 33861/19.8.99, 33771/24.8.99.
- Απόφαση Υπ. Εργασίας-ΟΑΕΔ, 33605/1999, έγγρ. Β 117241/99.
- Απόφαση του Συμβουλίου της 27ης Ιουνίου 1974 «περί καταρτίσεως του πρώτου προγράμματος κοινοτικής δράσεως για την επαγγελματική επαναπροσαρμογή των μειονεκτούντων ατόμων», Ε.Ε. 1974, Α 80/30.
- Απόφαση του Συμβουλίου 93/136/ΕΟΚ της 25ης Φεβρουαρίου 1993 «για τη θέσπιση τρίτου κοινοτικού προγράμματος δράσης υπέρ των ατόμων με ειδικές ανάγκες (HELIOS II, 1993-96)», Ε.Ε. L. 56/9.3.93.
- Claparède, Ed.: από Δανασσή-Αφεντάκη, A. (1992, 3η έκδ.), *Εισαγωγή στην Παιδαγωγική, τόμ. B': Η εξέλιξη της παιδαγωγικής και διδακτικής σκέψης*. Αθήνα.
- Δελλασούδας, Λ. (1991). «Η προέλα του επαγγελματικού προσανατολισμού των Α.Μ.Ε.Α. Μια εμπειρία από τον ελβετικό χώρο». Στο ανθολόγιο: Δανασσής-Αφεντάκης, A.K. κ.ά. (Επιμελητές έκδοσης), *ΧΑΡΙΣ: Αφιέρωμα στον καθ. N. Μελανίτη*, σ. 343-360. Αθήνα: Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα ΦΠΨ, Τομέας Παιδαγωγικής.
- Δελλασούδας, Λ. (1989/1991). *Κοινοτική κοινωνική πολιτική και ειδική επαγγελματική κατάρτιση*. δ.δ. Αθήνα: Βιβλιοθήκη Σ. Σαριπόλου.
- Δελλασούδας, Λ. (1992). *Η ειδική επαγγελματική κατάρτιση*. Αθήνα: Σειρά αυτοτελών δημοσιευμάτων περιοδικού «ΠΑΡΟΥΣΙΑ».
- Δελλασούδας, Λ. (1994). «Ειδική επαγγελματική κατάρτιση: Προτάσεις για την αναβάθμισή της». Στα πρακτικά του συμποσίου Άτομα με ειδικές ανάγκες, τόμ. Α', σ. 206-222. (Επιμ. Μ. Καΐλα, Ν. Πολεμικός, Γ. Φιλίππου). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Δελλασούδας, Λ. (1999). «Θρησκευτική αγωγή και κοινωνική ένταξη ατόμων με ειδικές ανάγκες». Στα Πρακτικά ημερίδας: *Εκκλησία και Α.Μ.Ε.Α.* (σ. 9-17). Αθήνα: Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος.
- Επιτροπή των Ε.Κ. (1993). Σημείωμα σχετικά με τα θέματα προτεραιότητας του προγράμματος HELIOS II. Παράρτημα 2. Έγγρ. 5.2. CC-F-GL 93/Ιούλιος 93. Βρυξέλλες.

- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (1996). HELIOS II. Ευρωπαϊκός Οδηγός Ορθής Πρακτικής. Παροχή ίσων ευκαιριών στα άτομα με ειδικές ανάγκες. Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Επισήμων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.
- Korpes, J.-L. *Handicap Mental: Notes d' histoire*. Lausanne: EESP.
- Κρεμαλής, Κ. (επιστ. υπεύθυνος) και ομάδα ερευνητών (1990). *Κοινωνική πρόνοια: Διεργάτηση και αξιολόγηση ενός νέου συστήματος*. Αθήνα.
- Κρουσταλάκης, Γ. *Παιδιά με ιδιαίτερες ανάγκες*. Αθήνα: έκδ. του ιδίου.
- Κρουσταλάκης, Γ. (1999). «Συμβουλευτική και εκπαίδευση γονέων με παιδιά με ιδιαίτερες ανάγκες». *Στα πρακτικά του Πανελλήνιου Συνεδρίου Συμβουλευτικής-Προσανατολισμού: Συμβουλευτική-Προσανατολισμός συγκεκριμένων ομάδων: θεωρία και πράξη*. Περιοδικό Επιθεώρηση Συμβουλευτικής και Προσανατολισμού, τεύχ. 50-51. Αθήνα: ΕΛΕΣΥΠ-Ελληνικά Γράμματα.
- Martin, J.B. (1982). *La fin des mauvais pauvres: De l' assistance à l' assurance*. Paris: Champ Vallon.
- Νόμος 2817/2000, για την «Εκπαίδευση των ατόμων με ειδικές εκπαίδευτικές ανάγκες και άλλες διατάξεις», ΦΕΚ 78/14.3.2000, τ. Α'.
- ΟΑΕΔ Εγκύλιος Β/114135/7-7-99: Οδηγίες για το παρεχόμενο έργο των συμβουλών παροχής Συνοδευτικών Υποστηρικτικών Υπηρεσιών.
- Παπαϊωάννου, Σ., (1990). *Επαγγελματική εκπαίδευση και προσανατολισμός. Αναφορά σε άτομα με ειδικές ανάγκες*. Αθήνα: εκδ. Γρηγόρη.
- Σιδηροπούλου-Δημακάκου, Δ. (1999). «Συμβουλευτική και προσανατολισμός ατόμων με ειδικές ανάγκες: ιδιαίτερα προβλήματα συγκεκριμένων υποομάδων». *Στα Πρακτικά του Πανελλήνιου Συνεδρίου Συμβουλευτικής-Προσανατολισμού: Συμβουλευτική-Προσανατολισμός συγκεκριμένων ομάδων: θεωρία και πράξη*. Περιοδικό Επιθεώρηση Συμβουλευτικής και Προσανατολισμού, τεύχ. 50-51. Αθήνα: ΕΛΕΣΥΠ-Ελληνικά Γράμματα.
- Ψήφισμα του Συμβουλίου και των υπουργών Παιδείας σχετικά με την ένταξη των μειονεκτούτων παιδιών και νέων σε κανονικά εκπαίδευτικά συστήματα. Ε.Ε. αριθμ. C 162/3.7.1990.